

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

پرسش و پاسخ های
دعاوی خانواده
(جلد ۳)

گروه پژوهشی
انتشارات چراغ دلش

عنوان قراردادی	:	ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	:	پرسش و پاسخ های دعاوی خانواده (جلد ۳) /گروه پژوهشی انتشارات چراغ دانش.
مشخصات نشر	:	تهران : چراغ دانش، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	:	ص. ۱۹۴ × ۲۱ × ۵/۵ س.م.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۱۳۸-۸۴-۶
وضعیت فهرست نویسی	:	فیضا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	طلاق — قوانین و مقررات — ایران
موضوع	:	زنashویی -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	:	زنashویی -- پرسش‌ها و پاسخ‌ها
موضوع	:	زنashویی -- فسخ
شناسه افزوده	:	انتشارات چراغ دانش
ردی بندی کنگره	:	/۱۳۹۴۵۵۸KMH ۴/۶
ردی بندی دیوبی	:	۵۵۰ ۱۶۶/۳۴۶
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۱۸۳۹۶۵

شناختن

عنوان کتاب: پرسش و پاسخ های دعاوی خانواده (جلد ۳)

مؤلف: گروه پژوهشی

ناشر: انتشارات چراغ دانش

ناظر چاپ: رسول زینالی

نوبت چاپ: اول/ویرایش دوم/۱۳۹۷

قطع و تیراز: وزیری/ ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۱۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۳۸-۸۴-۶

کد کتاب: ۳۰۳

www.cheraghdanesh.com

دفتر مرکزی: تهران، میدان هفت تیر، ورودی مدرس، کوچه مازندرانی

پلاک ۴، طبقه ۳ و ۶ واحد ۷ و ۱۴

تلفن پخش و فروش: ۰۲۱ ۸۸۸۴۴۹۱۶ - ۸۸۳۲۷۲۵۱

حق چاپ برای انتشارات چراغ دانش محفوظ است. هرگونه تکثیر (اعم از چاپ، کپی، فال الکترونیکی و...) از

این اثر بدون اخذ مجوز کتبی از ناشر خلاف قانون بوده و پیگرد قانونی دارد.

فهرست کلی

۹	مقدمه
۱۱	پرسش و پاسخ های دعاوی ازدواج موقت
۱۳	مبحث اول: دعواهای ازدواج موقت در نشستهای قضائی
۴۴	مبحث دوم: نظریه‌های مشورتی در قالب پرسش و پاسخ
۵۷	پرسش و پاسخ های دعواهای استرداد جهیزیه
۵۹	مبحث اول: نشستهای قضائی در قالب پرسش و پاسخ
۸۲	مبحث دوم: نظریه‌های مشورتی در قالب پرسش و پاسخ
۸۷	پرسش و پاسخ های دعاوی بطلان و فسخ نکاح
۸۹	مبحث اول: نشستهای قضائی در قالب پرسش و پاسخ
۱۱۵	مبحث دوم: نظریات مشورتی در قالب پرسش و پاسخ
۱۲۵	دعاوی خانواده در قوانین و مقررات
۱۲۷	قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱
۱۴۵	آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت خانواده
۱۶۵	قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳
۱۷۶	آیین‌نامه قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳
۱۸۲	از قانون مجازات اسلامی
۱۸۳	منابع و مأخذ

فهرست جزئی

۹	مقدمه
۱۱	پرسش و پاسخ های دعاوی ازدواج موقت
۱۳	مبحث اول: دعواهای ازدواج موقت در نشستهای قضائی
۱۳	۱. انعقاد عقد دائم قبل از اتمام مدت عقد موقت
۱۴	۲. گواهی عدم امکان سازش در امور مالی و غیرمالی
۱۶	۳. فوت یکی از زوجین در زمان عده فسخ ازدواج

۱۷	۴. ثبت رسمی ازدواج موقت.....
۱۸	۵. عنوان کیفری ازدواج بدون اذن پدر.....
۱۹	۶. ازدواج با دو خواهر .....
۲۰	۷. الزام زوج به بذل مدت در صورت عسر و حرج زوجه .....
۲۲	۸. دعاوی ناشی از عقد منقطع غیررسمی و تبعات عدم ثبت طلاق.....
۲۳	۹. اختلاف در متنه یا دائم بودن ازدواج نود و نه ساله .....
۲۴	۱۰. شرایط مطالبه‌ی مهر در صورت محرز شدن یکی از عیوب زن .....
۲۶	۱۱. فسخ ازدواج در عقد موت.....
۲۷	۱۲. ضرورت انحلال عقد منقطع با بذل مدت از ناحیه مرد .....
۲۸	۱۳. تعیین نفقة و پرداخت آن در عقد منقطع.....
۲۹	۱۴. درخواست مادر برای صدور شناسنامه فرزند متولد شده از پدر خارجی .....
۳۰	۱۵. ازدواج دائم یا موقت با زن شوهردار.....
۳۱	۱۶. الزام زوج به بذل مدت در صورت عسر و حرج زوجه .....
۳۳	۱۷. مصادق شرط نفقة در عقد منقطع و تبعات تخلف از این شرط .....
۳۶	۱۸. شرط توارث در ازدواج موقت.....
۳۷	۱۹. تحقق شرط ضمن عقد ازدواج صورت در صورت ازدواج موقت زوج بدون رضایت همسر اول .....
۳۸	۲۰. تمکین در مقابل ارث بردن در عقد موقت.....
۳۸	۲۱. نحوه اقامه دعوا به لحاظ سوء رفتار زوج در مدت ازدواج موقت .....
۴۰	۲۲. شرط عدم اخذ مهر نا زمان تبدیل ازدواج موقت به دائم .....
۴۱	۲۳. مهر زوجه نکاح موقت.....
۴۲	۲۴. شرط پرداخت نفقة در عقد موقت.....
۴۴	مبحث دوم: نظریه‌های مشورتی در قالب پرسش و پاسخ .....
۴۴	۱. عدم قطع حقوق وظیفه و مستمری در ازدواج منقطع.....
۴۵	۲. عدم ثبت ازدواج موقت جرم نیست و مشمول ماده ۶۴۵ قانون مجازات اسلامی نیست....
۴۶	۳. حق درخواست طلاق از ناحیه زوجه .....
۴۷	۴. وجود حق فسخ در صورت تدلیس در معاملات.....
۴۸	۵. درخواست اعاده دادرسی نسبت آراء قطعی دادگاه‌های خانواده .....
۴۹	۶. تقاضای طلاق از مرجع قضایی برای صیغه ۹۹ ساله.....

۷. الزامی بودن ثبت ازدواج موقت.....	۴۹
۸. جاری ساختن صیغه عقد موقت برای دختران بالغ و رشیده باکره.....	۵۰
۹. ثبت واقعه نکاح موقت در صورتی که باردار بودن زوجه.....	۵۱
۱۰. سلب حضانت در صورت ازدواج موقت زوجه.....	۵۳
۱۱. طلاق ویژه عقد دائم و عدم کارایی آن در عقد موقت.....	۵۴
۱۲. لزوم اخذ اجازه دادگاه در خصوص ثبت ازدواج موقت مردان متأهل.....	۵۵
۱۳. ضمانت اجرای دفاتر ازدواج بدون اخذ ولی قهری در خصوص جاری ساختن عقد موقت پرسش و پاسخ های دعوای استرداد جهیزیه	۵۷
مبحث اول: نشستهای قضائی در قالب پرسش و پاسخ	۵۹
۱. مطالبه جهیزیه با طرح دعوای مستقل.....	۵۹
۲. مرجع صالح برای دعوای استرداد جهیزیه.....	۶۰
۳. مرجع صالح رسیدگی به دعاوی متعدد خانوادگی با توجه به متفاوت بودن محل سکونت	۶۱
۴. طرح دعوای خانوادگی در شوراهای حل اختلاف.....	۶۳
۵. اجرای گواهی عدم امکان سازش	۶۵
عدم امکان طرح دعوای مطالبه طلب در میزان توافقی جهیزیه	۶۶
۶. محکومیت زوج به پرداخت نفقة و مهر و جهیزیه در صورت تقاضای طلاق از سوی زوجه	۶۸
۷. اثر طلاق در استرداد هدایای مربوط به زوجین.....	۶۹
۸. عدم امکان درخواست جهیزیه پس از گواهی عدم امکان سازش به صورت دادخواست	۷۲
۹. استرداد جهیزیه موجود، پس از ۳ ماه از تاریخ اجرای صیغه طلاق.....	۷۳
۱۰. ضمان زوج در خصوص جهیزیه.....	۷۵
۱۱. ضمان شوهر در صورت تلف جهیزیه.....	۷۷
۱۲. مالی بودن دعوای استرداد جهیزیه	۷۷
۱۳. دادگاه عمومی مرجع صالح برای دعوای استرداد جهیزه مطلق	۷۹
مبحث دوم: نظریه های مشورتی در قالب پرسش و پاسخ	۸۲
۱. گواهی عدم امکان سازش و مطالبه جهیزیه و مهریه در مورد زن و شوهر یهودی	۸۲
۲. رسیدگی به دعوای استرداد جهیزیه	۸۳
۳. جرم نبودن بردن جهیزیه توسط زوجه	۸۳
۴. مطالبه مهریه و جهیزیه و نفقة از اموال توقیف شده زوج	۸۴

۵. استرداد جهیزیه با تعیین اقلام و ارقام جهیزیه	۸۵
دادگاه صالح برای رسیدگی به اختلافات زوجین از نظر جهیزیه	۸۵
پرسش و پاسخ های دعاوی بطلان و فسخ نکاح	۸۷
مبحث اول: نشستهای قضائی در قالب پرسش و پاسخ	۸۹
۱. جواز صدور قرار تأخیر اجرای حکم در فرجام خواهی از رأی محاکومیت غیرمالی	۸۹
۲. طرح دعاوی خانوادگی در شوراهای حل اختلاف	۹۱
۳. فوت یکی از زوجین در زمان عده فسخ نکاح	۹۴
۴. الزام زوج به بذل مدت در صورت عسر و حرج زوجه	۹۵
۵. امکان طرح دعواهای مطالبه مهر در دادگاه محل وقوع عقد	۹۶
۶. شرایط مطالبه مهر در صورت محرز شدن یکی از عیوب زن	۹۸
۷. جواز توارث در ایام عده فسخ نکاح و طلاق	۹۹
۸. حق فسخ نکاح برای زوج به علت باکره نبودن زوجه	۱۰۰
۹. تقاضای فسخ نکاح در صورت جنون زوج در زمان افاقه	۱۰۲
۱۰. فسخ نکاح در عقد موقت	۱۰۳
۱۱. حق تعلق مهر به زوجه در فسخ نکاح به علت تدلیس وی	۱۰۴
۱۲. فسخ نکاح قبل از صدور حکم حجر	۱۰۵
۱۳. آثار حقوقی رعایت پارهای از مقررات طلاق در خصوص فسخ نکاح	۱۰۶
۱۴. آثار حمل در تعلق نفقه به همسر ناشزه	۱۰۷
۱۵. دعواهای فسخ نکاح به علت جنون یکی از طرفین	۱۰۸
۱۶. آثار و شرایط فسخ نکاح	۱۰۹
۱۷. اعتراض به گواهی عدم امکان سازش غیابی	۱۱۲
۱۸. مرجع رسیدگی به فسخ نکاح	۱۱۴
مبحث دوم: نظریات مشورتی در قالب پرسش و پاسخ	۱۱۵
۱. اجرای حکم فسخ نکاح	۱۱۵
۲. گواهی عدم امکان سازش	۱۱۵
۳. حکم دادگاه بر بقاء ازدواج زن و شوهر	۱۱۶
۴. حق درخواست طلاق در ازدواج موقت یا دائم	۱۱۷
۵. درخواست طلاق از طرف زوچهای که قیم زوج است	۱۱۸

۶. افسردگی زن از موارد فسخ نکاح نیست	۱۱۹
۷. عدم استفاده از خیار فسخ نکاح و اسقاط آن	۱۱۹
۸. وجود حق فسخ در صورت تدلیس در نکاح	۱۲۰
۹. کارآموزان وکالت حق قبول دعاوی مربوط به فسخ نکاح و طلاق را دارند	۱۲۱
۱۰. تحقق نفقة و مهر در فسخ نکاح	۱۲۲
۱۱. عدم توانایی زوج در انجام وظایف زناشویی	۱۲۳
۱۲. شرط عدم نزدیکی در نکاح	۱۲۳
دعاوی خانواده در قوانین و مقررات	۱۲۵
قانون حمایت خانواده مصوب	۱۲۷
آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت خانواده	۱۳۹۱
قانون حمایت خانواده مصوب	۱۴۵
آیین‌نامه قانون حمایت خانواده مصوب	۱۳۵۳
از قانون مجازات اسلامی	۱۶۵
منابع و مأخذ	۱۷۶
	۱۸۲
	۱۸۳

مقدمه

معمولًاً رویه عملی دادگاهها در استنباط از قوانین و مقررات در جهت انطباق با مصاديق واقعی تا حدودی با آنچه در کلاس‌های تئوریک دانشگاه‌ها به دانشجویان حقوق آموزش داده می‌شود، متفاوت است البته روند آموزشی و طریق ارائه مطالب در کلاس‌های درسی هم به شکلی است که برای طی مراحل تحصیلی صرف مطالعه و پاسخ به سؤالات بهصورت تئوری و بدون تطبیق با مصاديق عملی کفایت می‌کند. به این ترتیب معمولًاً چون امکان انجام کار عملی حین تحصیل در دانشگاه برای دانشجویان این رشتہ وجود ندارد فارغ‌التحصیلان وقتی مشغول به کار می‌شوند با کمبود آگاهی و اطلاعات از رویه قضائی و شیوه استدلال و استنباط عملی دادگاه‌ها مواجه هستند؛ لیکن اهمیت آگاهی از رویه قضائی با اشتغال به کار و فعالیت بر هیچ فارغ‌التحصیل حقوقی پوشیده نیست. بی‌تردید تنها منبع آموزش عملی وکالت، قضاؤت و به‌طورکلی رشتہ حقوق، قبل از حضور عملی در دادگاه‌ها و جلسات رسیدگی، رویه‌های قضائی می‌باشد؛ به عبارت دیگر، مطالعه تصمیمات، پرسش و پاسخ‌ها و اختلافنظرهای کسانی که هر روز بهصورت عملی در حال انطباق قوانین با مصاديق واقعی هستند می‌تواند اطلاعات کاربردی و عملی را در اختیار خوانندگان قرار دهد.

اگرچه فارغ‌التحصیلان حقوق بیش از سایرین به مطالعه رویه قضائی نیازمند هستند؛ اما هیچ قشری از جامعه بزرگ رشتہ حقوق قضائی بی‌نیاز از مطالعه و تحقیق و تفحص در این حوزه علمی نمی‌باشد؛ زیرا رویه قضائی درواقع محرك رشتہ حقوق است که دائم در حال تغییر و تحول می‌باشد و غفلت از این حوزه موجب عقبماندگی از علم واقعی حقوق و جامعه حقوقدانان خواهد شد. از این رو ناشران تخصصی این حوزه، هر کدام به طریقی نسبت به جمع‌آوری و انسجام‌بخشی به مطالب و موضوعات راجع به رویه قضائی اقدام می‌کنند که انتشارات چراغ دانش نیز در همین راستا و برای انجام بخشی از وظایف فرهنگی خود در نظر دارد نسبت به تدوین و جمع‌بندی مطالب رویه قضائی بهصورت منظم و منحصر به‌فرد با ویژگی‌های مخصوص برای هر دعوا طی یک کتاب جداگانه بهصورت کاربردی و با دسترسی آسان به مطالب هر دعوا اقدام نماید؛ لذا در راستای تأمین این هدف، مجموعه‌ای از کتاب‌ها تحت عنوان کلی «دعاوی در قالب پرسش و پاسخ‌ها» که شامل موارد زیر است تدوین و تألیف خواهد شد:

۱. نشستهای قضائی؛
۲. نظریه‌های مشورتی؛
۳. قوانین و مقررات مرتبط با موضوع؛

«گروه پژوهشی» انتشارات مفتخر خواهد شد از تجربیات، آراء و سایر مطالب حقوقی موجود نزد اساتید، وکلا، حقوقدانان و سایر همکاران در راستای مفیدتر شدن مجموعه در چاپ‌های بعدی استفاده نماید. لذا موجب خرسندی خواهد بود که خوانندگان عزیز از هر صنف ضمن ارسال انتقادات و پیشنهادات خود در مورد هر کدام از موضوعات به صورت (كتبي يا از طریق ایمیل یا تلفنی) ما را در پربار کردن مجموعه حاضر یاری فرمایند.

مدیر مسئول انتشارات

کتاب اول

پرسش و پاسخ های دعاوی ازدواج موقت

مبحث اول: دعوای ازدواج موقت در نشستهای قضائی

۱. انعقاد عقد دائم قبل از اتمام مدت عقد موقت

پرسش: زنی مدعی زوجیت دائم نسبت به مرد است مرد در دفاع اظهار می‌دارد که این زن ابتدا زوجه موقت اینجانب بوده است و با توافق عقد را تبدیل به دائم نمودیم پس از تبدیل من متوجه شدم که چون عقد دائم قبل از انقضا مدت عقد موقت بوده و بذل مدت هم نکرده بودم بر این اساس عقد دائم باطل و عقد موقت هم چون زمان آن سپری شده بر این اساس هیچ علقه‌ای بین من و این خانم نیست برفرض صحت ادعای زوج آیا عقد دائم لاحق باطل است؟^۱

نظر اکثریت

عقد ازدواج دائم باطل است زیرا نتیجه عقد ازدواج ایجاد علقه زوجیت و محرومیت و سایر آثار است که با عقد موقت حاصل شده بوده است و جاری نمودن صیغه عقد دائم در واقع تحصل است که امری باطل است این نظر متکی به فتاوی فقهای عظام از جمله امام (ره) در تحریر الوسیله است که می‌فرماید: کسی که در عقد انقطاعی مردی است آن مرد نمی‌تواند قبل از تمام شدن مدت عقد دوباره او را برای ابد و یا برای مدت دیگر تجدید عقد نماید یا باید صبر کند تا مدت عقد قبلی تمام شود و یا آن را ببخشد ... تحریر الوسیله، نکاح منقطع - مسئله ۱۱ صفحه ۸۲

---

۱. نشست قضائی مورخ ۸۶/۲/۲۵ قضات دادسرای عمومی و انقلاب نجف‌آباد

نظر اقلیت**نظر اول (اقلیت یک نفر)**

به محض تبدیل عقد موقت و جاری نمودن صیغه عقد دائم، بذل مدت به طور ضمنی توسط مرد صورت می‌پذیرد و بر این اساس عقد دائم صحیح است.

نظر دوم (دو نفر)

چنانچه مرد به لزوم بذل مدت علم و اطلاع نداشته باشد عقد ازدواج دائم باطل است و ازدواج موقت اگر مدت آن تمام نشده باشد صحیح است ولی چنانچه مرد علم و اطلاع داشته باشد که برای جاری نمودن ازدواج دائم بذل مدت ازدواج موقت لازم است و عقد دائم را جاری نماید در واقع به طور ضمنی بذل مدت نموده است زیرا می‌دانسته که برای تبدیل ازدواج موقت به دائم باید بذل مدت نماید و با تبدیل عقد به طور ضمنی بذل مدت نموده است.

۲. گواهی عدم امکان سازش در امور مالی و غیرمالی

۱. آیا گواهی عدم امکان سازش در امور مالی و غیرمالی از قبیل حضانت و ملاقات قابل اجرا است یا خیر؟
۲. آیا دعوی عسر و حرج از سوی زوجه ای که ازدواج موقت نموده و خواستار الزام زوج به بذل مدت باقی مانده شده قابل استماع و رسیدگی است یا خیر؟ در صورت پذیرش دعوی و محاکومیت زوج به بذل مدت باقی مانده، مستند دعوی چه خواهد بود؟^۱

---

۱. نشست قضائی مورخ ۹۱/۱۰/۲۸ استان قم

نظر اکثیریت (با ذکر مبانی استدلال)

پاسخ سؤال اول: اکثیریت بر این عقیده بودند که گواهی عدم امکان سازش مثل احکام دادگاه هاست و بر اساس صراحت ماده واحده و همچنین ماده‌ی ۱۱۳۳ قانون مدنی چنانچه طلاق اجرایی گردد طرفین ملزم به تکالیفی هستند که در گواهی عدم امکان سازش تعیین تکلیف گردیده و چنانچه هر کدام از طرفین آن را به اجرا نگذارند از طریق صدور اجراییه قابل اجرا است و برخی نیز معتقد بودند اصولاً بدون صدور اجراییه قابلیت اجرا دارد.

پاسخ سؤال دوم: اکثیریت قریب به اتفاق همکاران قائل به این هستند که با استناد به مفاد ماده‌ی ۱۱۳۰ و فتاوی مراجع معظم تقليد از جمله آیت‌الله فاضل و نظریه‌ی مشورتی شماره‌ی ۷/۴۱۴۰ مورخ ۲۷/۶۴/۱۱ می‌شود زوج را محکوم به بذل مدت به لحاظ عسر و حرج زوجه نمود.

نظر اقلیت (با ذکر مبانی استدلال)

پاسخ سؤال اول: اقلیت صریحاً با نظر اکثیریت مخالفت نکرده‌اند؛ اما اعلام نمودند تنها راه حل این موضوع رفع ابهام از قانون و افزودن یک تبصره به ماده واحده است.

پاسخ سؤال دوم: عسر و حرج فرع بر تمکین و نشوز است که در ازدواج موقت موضوعیت ندارد؛ پس نمی‌شود زوج را ملزم به بذل مدت کرد مگر اینکه ابتدا زوج را ملزم به انجام امور و وظایف زناشویی نمود و سپس در صورتی که انجام نداد ملزم به بذل مدت کرد.

۳. فوت یکی از زوجین در زمان عده فسخ ازدواج

پرسش: اگر یکی از زوجین در زمان عده فسخ ازدواج فوت کند آیا رابطه ارث از بین می‌رود یا به قوت خود باقی است و از یکدیگر ارث نخواهند
برد^{۱۹۵}

نظر اکثریت

با وحدت ملاک از مفاد ماده ۹۴۳ قانون مدنی چون زوجه مطلقه در فسخ ازدواج در ایام عده در حکم زوجه نیست و حل مسئله موضوع عده طلاق به این است که حتی امکان رجوع برای زوج منتفی است در این مورد نیز برای زوجین رجوع در ایام عده منتفی است. بنابراین، چنانچه یکی از زوجین در ایام عده فوت کند از یکدیگر ارث نخواهند برد.

نظر اقلیت

قانون در این مورد ساكت است.

نظر کمیسیون نشست قضایی (۴) مدنی

برای پاسخ به سؤال مطروحه باید به مقررات مواد ۹۴۳ و ۱۰۴۸ و ۱۱۰۹ قانون مدنی توجه کرد. به موجب ماده ۱۱۰۹ قانون مدنی نفقة مطلقه رجعیه در زمان عده به عهده شوهر است.

در ماده ۱۰۴۸ قانون مزبور چنین آمده که جمع بین دو خواهر ممنوعت است اگرچه به عقد منقطع باشد. جناب آقای دکتر امامی در شرح حقوق مدنی به عنوان تذکر یادآور شده در صورتی که کسی بخواهد خواهرزن خود را بگیرد باید ازدواج با زن خود را منحل سازد سپس خواهر او را بگیرد. به این نحو اگر طلاق زن رجعی باشد مرد نمی‌تواند قبل از انقضای مدت عده با خواهر او ازدواج کند. سرانجام به موجب ماده ۹۴۳ همان قانون

۱. نشست قضائی دادگستری مرند، خرداد ۸۴

هرگاه مرد، زن خود را به طلاق رجعی مطلقه کند هریک از آنها قبل از عده فوت نماید از دیگری ارث نمی‌برد.

۴. ثبت رسمی ازدواج وقت

پرسش: زوجه دادخواستی به خواسته الزام زوج به تنظیم سند رسمی ازدواج منقطع تقدیم دادگاه کرده است. دادگاه در قبال این دعوا چه تصمیمی اتخاذ خواهد کرد؟^۱

نظر اکثریت

با توجه به این که ازدواج منقطع نیز همانند ازدواج دائم می‌تواند دارای آثار حقوقی همانند نسب باشد که اثبات آن با سند رسمی سهل‌تر است و با عنایت به این که مطابق قانون ثبت احوال به‌ویژه مواد ۱ و ۳۳ آن وقایع حیاتی ازدواج، طلاق، بدل مدت و .... الزامی است و قانون ثبت احوال بدون تفکیک ازدواج دائم از منقطع و به صورت مطلق ثبت ازدواج را الزامی دانسته است، به جهت الزام قانونی موصوف، دعوای خواهان قابل استماع بوده و می‌توان حکم بر الزام زوج به تنظیم سند رسمی ازدواج صادر کرد.

نظر اقلیت

الزام خوانده به تنظیم سند رسمی در صورتی صحیح است که از شروط ضمن عقد یا از لوازم قانونی و یا لوازم عرفی عقد باشد. بنابراین، در صورتی که ثبت ازدواج منقطع بین طرفین شرط شده باشد طبق «المؤمنون عند شروطهم» می‌توان زوج را به تنظیم سند رسمی ازدواج محکوم کرد اما در صورت فقدان چنین شرطی بین طرفین با توجه به این که شورای طی نظر مورخه ۱۳۶۲/۵/۱ مقررات مربوط به لزوم ثبت ازدواج را غیرشرعی اعلام کرده و بعد از آن نیز مقتن در ماد ۶۴۵ قانون مجازات اسلامی فقط عدم ثبت ازدواج دائم را جرم دانسته است، دعوا باید مردود اعلام شود.

۱. نشست قضائی دادگستری تبریز، خرداد ۸۴

نظر کمیسیون نشست قضایی (۱) مدنی

هر چند ماده ۶۴۵ قانون مجازات اسلامی، ثبت واقعه ازدواج دائم و طلاق و رجوع را طبق مقررات الزامی تشخیص و عدم ثبت آن وقایع را مستوجب عقوبت کیفری دانسته است و هر چند مقررات مواد ۱ و ۳۳ اصلاحی قانون ثبت احوال مقرر داشته که کلیه وقایع ازدواج و طلاق یا بدل مدت در شناسنامه مرد یا زن انکاس خواهد یافت که این تکلیف از وظایف اداره ثبت احوال است، از آنجایی که پس از ازدواج موقت، آثاری از حیث نسب و وراثت اولاد حاصل از ازدواج مذکور مترتب است که چنانچه این ازدواج مستند به سند رسمی غیرقابل انکار باشد، ثبت وقایع و اثبات آن در مراجع قانونی و آثار و تبعات آن به سهولت امکان پذیر خواهد بود، لذا چنانچه زوجه منقطعه، دعوای الزام به ثبت و تنظیم سند رسمی ازدواج موقت را در دادگاه، طرح کند، استماع دعوای زوجه و صدور رأی مقتضی با موازین قانونی مغایرتی نخواهد داشت، در نتیجه نظر اکثریت قضات دادگستری تبریز در جلسه تأیید می شود.

۵. عنوان کیفری ازدواج بدون اذن پدر

پرسش: اگر دختری بدون اذن پدر (ولی قهری) ازدواج کند و عمل زناشویی انجام شود با فرض عدم سقوط اذن پدر آیا ازدواج صحیح است یا باطل؟ در فرض بطلان آیا طرفین قابل تعقیب کیفری به اتهام رابطه نامشروع می باشند؟^۱

اتفاق نظر

اذن پدر طبق ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی و تبصره ذیل آن شرط است و در صورت عدم تنفيذ عقد ازدواج دختر باکره که بدون اذن پدر ازدواج کرده است باطل و زوجیت قبل آنان فاقد جنبه کیفری است و زوجین قابل مجازات نیستند. همچنین در صورتی که پدر

۱. نشست قضائی دادگستری تکابن، بهمن ۸۰

غایب باشد یا دختر هم کفو خودش را در صورت عدم رضایت پدر به دادگاه معرفی کند اذن پدر ساقط می شود و نیازی به اذن وی نیست. ماده ۱۰۴۳ قانون مدنی و نظرات فقهای امامیه از جمله حضرت امام (ره) و رأی شماره ۱ وحدت رویه هیئت عمومی دیوان عالی کشور که بر اساس نظر فقهاء صادر شده نیز مؤید شرطیت اذن پدر در ازدواج اول دختر باکره است مگر این که دختر در اثر ازدواج به عقد دائم یا منقطع یا نزدیکی به شبیه ازاله بکارت شده باشد.

نظر کمیسیون نشست قضایی (۷)

مستفاد از مواد ۱۰۴۱ و ۱۰۴۳ قانون مدنی و رأی وحدت رویه شماره ۶۲/۶۲-۶۳/۱/۲۹ هیئت عمومی دیوان عالی کشور و برابر فتاوی بعضی از مراجع محترم، عقد ازدواج دختر باکره بدون اذن پدر نافذ نیست و در صورت اقامه دعوا از طرف ولی، موضوع قابل رسیدگی و صدور حکم بر بطلان عقد است؛ لکن به لحاظ این که قصد طرفین ازدواج بوده و سوءنیت خاص مجرمانه بر ارتکاب فعل حرام نداشته‌اند، در صورت مواجهه از جهت کیفری قابل تعقیب نیستند.

۶. ازدواج با دو خواهر

پرسش: اگر مردی حین ازدواج اول با خواهر زنش نیز ازدواج کند آیا اقدام وی جرم تلقی می‌شود؟ مستندات قانونی آن چیست؟^۱

نظر اکثیریت

بر اساس موازین دینی و فقهی دو خواهر قابل جمع نیستند. بنابراین، ازدواج دوم این مرد با خواهر دوم باطل است و ایشان در صورت اطلاع از حرمت آن مرتکب گناه بزرگی شده‌اند. در نتیجه، بر اساس فتاوی و منابع معتبر فقهی باید تعزیر شوند و اگر پس از عقد با هم دیگر جماع کرده باشند باید حکم زنا بر آن جاری شود.

۱. نشست قضائی دادگستری آمل، خرداد ۸۶

نظر اقلیت

هرچند ازدواج دوم باطل است ولی این زن و مرد به لحاظ فقدان عنصر قانونی و عدم احراز سوءنيت مجرمانه، مستحق کيفر نيستند.

نظر کمیسیون نشست قضایی (۴) مدنی

برحسب مقررات ماده ۱۰۴۸ قانون مدنی، جمع بین دو خواهر ممنوع است اگرچه به عقد منقطع باشد. لیکن با فوت یا طلاق، ازدواج با خواهر دیگر متوفیه یا مطلقه و متوفی منع قانونی و شرعی ندارد.

در خصوص ازدواج با دو خواهر بدون آگاهی از نسبت آنها با توجه به مسائل ۱۵ و ۱۷ تحریرالوسیله در باب اسباب تحریم، پس از اطلاع، ازدواج دوم وی محکوم به بطلان است و زوج باید به طلاق زوجه دوم کند. اگر دخول صورت گرفته باشد باید تمام مهر پرداخت شود و در صورت عدم دخول، زوجه مستحق دریافت نصف مهر است. لیکن درصورتی که زوج عامدآ اقدام به چنین ازدواج کند چون عقد دوم باطل است، نزدیکی با وی در حکم زنا بوده و مستحق مجازات شرعی است.

۷. الزام زوج به بذل مدت در صورت عسر و حرج زوجه

سؤال - آیا می توان به استناد حدوث عسر و حرج برای زوجه در ازدواج موقت و رعایت مفاد ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی حکم به اجبار زوج به بذل مدت کرد؟^۱

اتفاق نظر

اولاً، چگونه است که در عقد دائم که از استواری و قیودات بیشتری برخوردار است نسبت به ازدواج موقت، شارع مقدس و مقنن پیش‌بینی کرده‌اند می‌توان به دلیل حدوث عسر

۱- نشست قضائی دادگستری جویبار، دی ۸۴

و حرج برای زوجه و اخذ حکم از حاکم، مرد را اجبار به طلاق زوجه نمود ولی در عقد منقطع نتوان چنین کاری کرد؟ بلکه به طریق اولی امکان‌پذیر است.

ثانیاً، هرچند طلاق و بذل مدت بالذات در اختیار زوج است، مقنن در مورد حدوث عسر و حرج و احراز امر توسط حاکم، زوج را مجبور به طلاق می‌کند و لذا اجبار زوج به بذل مدت در عقد موقت هم بلامانع است و در صورت امتناع رعایت قاعده الحاکم ولی الممتنع خواهد شد.

ثالثاً، مقنن در صدر ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی از قید زوجیت بهره جسته است که قید، عام و شامل هر دو نوع ازدواج می‌شود هرچند قید طلاق، ظاهراً بحث را به سمت ازدواج دائم منصرف می‌کند، به نظر می‌رسد مقنن در کاربرد الفاظ و عبارات دچار مسامحه شده است.

رابعاً، رعایت قاعده عسر و حرج در جمیع موارد و امور مسلمین امکان‌پذیر است (با فرض حصول شرایط) و این، ترجیح بلا مرجع است که در عقد دائم جاری است ولی در عقد موقت امکان‌پذیر نباشد.

خامساً، قوه قضائیه طی شماره‌های ۱۳۶۴/۲/۲۷ - ۷/۱۹۴۲ و ۱۳۸۱/۳/۲ - ۷/۱۹۴۰ مؤید همین نظر است.

نظر کمیسیون نشست قضایی (۴) مدنی

ماده ۱۱۳۰ قانون مدنی در باب عسر و حرج زوجه از قاعده فقهی معتبری سرچشمه گرفته و عمومیت دارد. در صورت احراز عسر و حرج زوجه در زندگی مشترک به‌طوری که ادامه زندگی برای زوجه غیر قابل تحمل باشد به حکم دادگاه زوج مجبور به طلاق می‌شود. اگر گفته شود این قاعده مشمول ازدواج موقت نیست غیرعقلانی و ترجیح بلا مرجع است. خصوصاً این که گاهی ازدواج موقت برای زمانی طولانی منعقد می‌شود و حتی قانون‌گذار ثبت واقعه ازدواج را الزامی کرده و لذا در این ازدواج هم، قاعده عسر و

پرسش و پاسخ های دعاوی ازدواج موقت

حاج جاری بوده در صورتی که زندگی مشترک برای زوجه طاقت فرسا باشد با اثبات عسر و حرج باید حکم به بدل مدت بدهد.

قبل از عقد نبوده و جنون متصل به قبل از عقد ازدواج احراز گردد، چون عقد ازدواج متبایناً بر صحت و سلامت عقلی زوجین منعقد گردیده، مطابق مفهوم مخالف ماده ۱۱۲۶ قانون مدنی از موارد فسخ ازدواج بوده، زوج استحقاق مطالبه مهر پرداخت شده و خسارات را خواهد داشت.

۸. دعاوی ناشی از عقد منقطع غیررسمی و تبعات عدم ثبت طلاق

پرسش: الف) دعاوی ناشی از عقد موقتی که به ثبت نرسیده است در محاکم قابل استماع است؟ هرگاه زوج متعاقب انجام عقد، زندگی مشترک را رها کند و به وی دسترسی نباشد، زوجه چگونه می‌تواند برای خروج از علقه زوجیت اقدام کند؟

ب) دعوای طلاق درباره زوج‌هایی که ازدواج آن‌ها به ثبت نرسیده، قابلیت استماع دارد؟ حکم راجع به آن چگونه اجرا خواهد شد؟^۱

اتفاق نظر

در هر حال، موضوع قابل طرح در دادگاه است و طبق ادله عسر و حرج اقدام گردیده و رأی ابرای ذمه زوجه نسبت به باقی‌مانده مدت صادر می‌شود.

نظر کمیسیون نشست قضایی (۴)

الف) استماع دعاوی ناشی از عقد غیررسمی و منقطع در دادگاه‌ها بلاشکال است و به عبارت دیگر عدم رعایت ضوابط قانونی در ثبت واقعه ازدواج، مانع طرح دعوا نیست و برای خروج از علقه‌ی زوجیت به نحو مطروح در سؤال از ضوابط عسر و حرج و یا فوت فرضی زوج می‌توان استفاده کرد و هرگاه خروج از علقه زوجیت منقطع مورد نظر باشد

۱. نشست قضائی دادگستری قم، دی ۸۰

مستفاد از ماده ۱۱۲۰ قانون مدنی جز با بذل مدت از جانب زوج، خروج از علقه زوجیت برای زوجه ممکن نیست، مگر با فوت فرضی زوج.
ب) دعوای طلاق زوج‌هایی که ازدواج رسمی نکرده‌اند، قابل استماع است. در صورت احراز علقه‌ی زوجیت، چنانچه حکم طلاق صادر شود، این حکم رسماً به ثبت خواهد رسید.

۹. اختلاف در متعه یا دائم بودن ازدواج نود و نه ساله

پرسش: ازدواج نود و نه ساله و امثال آن دائم است یا موقت؟^۱

اتفاق نظر

در مورد این موضوع بین فقها اختلاف نظر وجود دارد برخی گفته‌اند چون مدت دارد و زن به اراده خود مشکل به وجود آورده است، شارع در قبال آن مسؤولیتی ندارد و عقد موقت است. حضرت امام خمینی (ره) در پاسخ اعلام کرده‌اند که در عقد ازدواج اگر مدت ذکر شد و لو این که طولانی باشد عقد متعه است آیت الله حسین نوری همدانی هم این عقد را موقت می‌داند. حضرت آیت الله گلپایگانی عقد موقتی را که به صورت عمری صیغه‌اش خوانده شده باطل دانسته‌اند. هم‌چنین حضرت آیت الله سیستانی فرموده‌اند اگر صیغه‌های دراز و مدت به مقداری باشد که از حد احتمالی عمر زوجین بیشتر باشد، باطل است. دکتر لنگرودی معتقد است هرگاه در طبیعت عقد ازدواج اختلاف شود اصل آن است که دائم است. دکتر کاتوزیان نیز عقیده دارد اگر عقد طرفین در مورد دائم و موقت معلوم نباشد اصل دائم بودن عقد است. حقوقدان‌ها تمايل بيشتری دارند که عقد نود و نه ساله و مثل آن را عقد دائم بدانند و محاکم نیز آرایی در همین رابطه اصدار کرده‌اند.

۱. نشست قضائی دادگستری بوشهر، فروردین ۸۲

نظر کمیسیون نشست قضایی (۱)

با توجه به تعریف ازدواج منقطع در ماده ۱۰۷۵ قانون مدنی مبنی بر این که «ازدواج وقتی منقطع است که برای مدت معینی واقع شده باشد.» و با عنایت به آثار حقوقی و شرایطی که برای ازدواج منقطع از جهت عدم توارث و نداشتن نفقة و ذکر مدت و تعیین مهر مترتب است، ازدواج مورد سؤال با تقدیر صحت منقطع بوده و احکام عقد منقطع بر آن مترتب خواهد بود. در خلال مدت، زوج می‌تواند نفقة مدت را بذل کند و در صورت فوت زوجین از همدیگر ارث نمی‌برند و نفقة زوجه مزبور بر عهده زوج نیست. بنابراین، با توجه به حاکمیت اراده طرفین و مراتب فوق ازدواج مزبور منقطع است.

۱۰. شرایط مطالبه مهر در صورت محرز شدن یکی از عیوب زن

پرسش: در پرونده مطالبه مهر چنان چه برای دادگاه یکی از عیوب زن که مانع استحقاق مهر هست، اثبات شود آیا می‌توان حکم به بی‌حقی زوجه صادر کرد یا باید زوج را به پرداخت مهر محکوم کرد و وی حق فسخ خود را به موجب دادخواست جداگانه اثبات و اعمال کند؟^۱

نظر اکثریت

با توجه به این که فسخ حقی برای مرد است اعمال این حق باید به موجب دادخواست جداگانه به عمل آید و بدون اثبات حق فسخ و صدور حکم در این زمینه نمی‌توان در پرونده مطالبه مهر حکم به بی‌حقی زوجه صادر کرد. این امر به احتیاط و اهمیت ازدواج نزدیک‌تر است.

نظر اقلیت

گروه اول: با توجه به ملاک و تصریح ماده ۱۴۲ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی اگر فسخ به عنوان دفاع در دعوا اصلی طرح شود نیاز به تقدیم

۱. نشست قضائی دادگستری شهرستان، اردیبهشت ۸۵

دادخواست جداگانه ندارد و ضمن دعوا اصلی در قالب دفاع بررسی و در صورت اثبات موضوع مؤثر در اتخاذ تصمیم نهایی جداگانه در پرونده مطالبه مهر خواهد بود.

گروه دوم: در پرونده مطالبه مهر باید با استناد به ماده ۱۹ قانون آینین دادرسی جداگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی قرار اناطه صادر و خوانده را به طرح دادخواست فسخ و اثبات موضوع هدایت و با اعلام نتیجه رسیدگی به پرونده مطالبه مهر را ادامه داد.

نظر کمیسیون نشست قضایی (۴) مدنی

با اتخاذ ملاک از ماده ۱۱۳۲ قانون مدنی که مقرر داشته: «در فسخ ازدواج رعایت ترتیباتی که برای طلاق مقرر است شرط نشده و فسخ ازدواج مانند فسخ معاملات نیست و احتیاجی به رسیدگی جداگاه و اثبات وجود حق مورد اشاره نیست.» به موجب ماده ۱۰۹۸ قانون مدنی: «در صورتی که ازدواج اعم از دائم و منقطع باطل بوده و نزدیکی هم واقع نشده باشد زن حق مهر ندارد و اگر زوج مهر را پرداخته باشد می تواند آن را استرداد کند.» فقط در مورد عنن مطابق ماده ۱۰۹۸ قانون مدنی در صورتی که زوجه از عنن مرد مطلع نباشد با فسخ ازدواج، زن مستحق دریافت نصف مهر است. با این ترتیب، مطالبه مهر زوجه به علت عیوب مرد، جداگاه بر حسب مقررات قانون مدنی اقدام می کند و دیگر نیازی به درخواست جداگانه از طرف مرد برای فسخ ازدواج نیست.